

บันทึกการเดินทาง: หลวงพระบาง ผู้คน ชีวิต และพิพิธภัณฑ์

ข้อเขียนนี้พัฒนามาจากบันทึกภาคสนามของผู้เขียน เมื่อครั้งไปเยือนเมืองหลวงพระบาง เมื่อปี พ.ศ. 2552 แม้จุดหมายปลายทางของการเดินทางในครั้งนั้นคือ การสัมภาษณ์ Tara Gudjadhur และทองคุณ สุตทิวไล สองผู้อำนวยการหญิงของ “ศูนย์ศิลปะและชนเผ่าวิทยา” (*Traditional Arts and Ethnology Centre*) แต่การได้เดินท่องเที่ยวตามตรอกซอกซอย พบปะพูดคุยกับผู้คนต่างๆ ทำให้เห็นชีวิตและได้ย้อนคิดกับความเปลี่ยนแปลงของเมืองและผู้คน

ปฐมบทของการเดินทาง

แม้การเดินทางมาหลวงพระบางครั้งนี้ไม่ใช่ครั้งแรก แต่เป็นครั้งแรกในรอบ 6-7 ปีที่ผ่านมา จึงอดตื่นเต้นไม่ได้ เหมือนจะได้ไปเจอเพื่อนเก่าที่ไม่ได้พบกันมาหลายปี ก่อนหน้าผู้เขียนมีโอกาสดำเนินทางเข้าออกหลวงพระบางและประเทศลาวหลายครั้ง เพราะความจำเป็นอันเกี่ยวเนื่องกับการเรียน หลังจากเรียนจบแล้วยังไม่ได้มีโอกาสไปเมืองหลวงพระบางอีก เพียงแต่ได้ยินคำบอกเล่าจากหลายทางเรื่องความเปลี่ยนแปลงของเมือง

ก่อนเดินทางทั้งเตรียมคำถามการสัมภาษณ์ หาข้อมูลเรื่องที่พัก แต่โชคดีที่ตอนนั้น “กฎ” เพื่อนร่วมงานในตอนนั้น กำลังทำวิจัยร่วมกับทีมนักโบราณคดีต่างประเทศที่หลวงพระบาง จึงไหว้วานให้ช่วยจองที่พักให้ ไม่ไกลจากศูนย์ศิลปะและชนเผ่าวิทยา ที่จะไปเก็บข้อมูล

วันวาเลนไทน์ ปี พ.ศ. 2552 ผู้เขียนและอาจารย์สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร เดินทางออกจากสนามบินสุวรรณภูมิด้วยสายการบินแห่งชาติลาว ผู้โดยสารบนเที่ยวบินส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เครื่องบินที่นำเราสู่เมืองหลวงพระบางเป็นเครื่องบินใบพัดขนาดเล็ก หลังจากเครื่องบินอยู่บนน่านฟ้าราวหนึ่งชั่วโมง ผู้บัญชาการบิน(ตามภาษาลาว) ที่ผู้เขียนยังจำชื่อได้คือ “กัปตันสมนึก” เดินออกมาจากห้องนักบิน เพื่อไปเข้าห้องน้ำที่ด้านหลังตัวเครื่อง ผู้โดยสารฝั่งด้านหน้าทำท่าทางตกใจและเอ่ยปากถามกัปตัน ผู้เขียนไม่ได้ยินคำถามถนัดนัก เพียงแต่ได้ยินคำตอบจากกัปตันชัดเจนว่า “no problem” พร้อมกับสีหน้ายิ้มแย้ม

ผู้โดยสารบางคนอาจไม่ค่อยมั่นใจในประสิทธิภาพการบินของประเทศเล็กๆ ในแถบเอเชีย บางครั้งข้อมูลที่อ่านมาจากคู่มือนักท่องเที่ยว ก็เล่าแบบชวนน่าหวาดเสียว จนดูเหมือนว่าอะไรๆ ก็ไม่ปลอดภัยไปเสียทั้งหมด เมื่อล่อแต่ละรันเวย์สนามบินหลวงพระบาง เสียงปรบมือจากผู้โดยสารต่างชาติดังลั่นโดยพร้อมเพรียงกัน

รถโดยสารเคลื่อนออกจากสนามบินราวเที่ยงเศษเข้าสู่ตัวเมืองหลวงพระบาง มุ่งหน้าไปยังเรือนพักในซอยข้างไปรษณีย์หลวงพระบาง เรือนพักดังกล่าวเป็นเรือนครึ่งตึกครึ่งไม้ 2 ชั้น ที่เพิ่งสร้างเสร็จไม่ถึงปี ลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นแบบหลวงพระบางคือหลังคาทรงจั่ว ปานหน้อยๆ สังเกตว่า

เกสแฮสที่สร้างใหม่ในเขตเมืองหลวงพระบางล้วนเป็นรูปทรงนี้ทั้งสิ้น ในชอยนี้มีเกสแฮสไม่ต่ำกว่า 8 แห่ง ในขณะที่ชอยข้างๆ สามารถเดินทะลุถึงกันก็มีอีกจำนวนไม่น้อย

เราเดินไปแลกเงินที่บู๊ทแลกเงินของธนาคาร อัตราแลกคือ 1 บาทเท่ากับ 241 กีบ แล้วจึงเดินฝ่าไอแดดและอากาศที่ร้อนอบอ้าวไปยังหอพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหลวงพระบาง วันนี้เป็นวันเสาร์นักท่องเที่ยวค่อนข้างเยอะ ทราบทีหลังว่านักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งกลับมาจากการเที่ยวงานบุญช้างที่แขวงไซยะบุรี ซึ่งใช้เวลาเดินทางด้วยรถยนต์ประมาณ 2 ชม. จากหลวงพระบาง

หอคำหลวง พิพิธภัณฑสถานเจ้ามหาชีวิต

ก่อนเข้าชม เราเดินไปปีกขวาของหอคำเพื่อไปสักการะพระบาง พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของลาวก่อน เล่าต่อมกันที่ว่าที่จริงพระบางที่ประดิษฐานอยู่ที่นี่ไม่ใช่องค์จริง ส่วนองค์จริงนั้นว่ากันว่าถูกเก็บไว้ยังสถานที่ปลอดภัย แต่ไม่รู้ว่าเป็นที่ไหน ซึ่งเรื่องเล่านี้ไม่รู้ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร จากนั้นเราจ่ายค่าตัวเข้าชมพิพิธภัณฑสถานละ 30,000 กีบ ราคาเท่าๆ กับดูหนังในเมืองไทย 1 เรื่อง ในขณะที่คนลาวเสียค่าเข้าชมประมาณ 5,000 กีบ ซึ่งราคาเท่าๆ กับที่คนไทยจ่ายเงินเข้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติของไทย

ผู้เขียนมาหลวงพระบางครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2542 เคยเข้าชมพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้แล้ว แต่จำรายละเอียดไม่ค่อยได้ว่าข้างในจัดแสดงอะไร การมาเยี่ยมชมครั้งนี้จึงรู้สึกเหมือนกับว่าได้มาชมครั้งแรก ในวังเจ้ามหาชีวิตหรือหอพิพิธภัณฑสถานอากาศเย็นสบายผิดกับด้านนอก น่าเสียดายที่ห้ามถ่ายภาพ

ห้องแรกคือห้องทองพระโรง เป็นห้องที่สวยงาม ฝาผนังติดกระจกสีโดยรอบเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตและนิทานพื้นเมืองของชาวลาว ถัดมาด้านขวาเป็นห้องรับรอง ภาพวาดขนาดใหญ่เต็มฝาผนังของจิตรกรชาวฝรั่งเศสทำให้ห้องนี้ดูแปลกตา แม้ภาพเขียนจะเล่าเรื่องวิถีชีวิตคนลาว ผู้เขียนสังเกตว่าอากัปกิริยาบางอย่าง หรือรูปหน้าคนบางคนกระต๊อไปทางฝรั่ง โดยเฉพาะเด็กน้อยชาวลาวคนหนึ่ง ตามรอยทางรอบระเบียงมีกลองมโหระทึกที่จัดแสดงไว้อยู่หลายใบ

ห้องบรรทม มีเครื่องเรือนไม้ที่ขึ้นอาทิ เตี้ย โต๊ะ ตู้เสื้อผ้า เครื่องเรือนแต่ละชิ้นเป็นไม้อย่างดี ดูบึกบึนเพราะใช้ไม้ชิ้นใหญ่ทำ แต่ก็ดูอ่อนช้อยด้วยลวดลายแกะสลัก ในหนังสือของอาจารย์ Grant Evans เรื่อง *The Last Century of Lao Royalty: a Documentary History*, 2009. ตีพิมพ์ภาพเก่าของห้องบรรทมและเฟอร์นิเจอร์ ซึ่งเป็นชุดเดียวกับที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน

ฝาผนังแขวนภาพถ่ายขาวดำของเจ้ามหาชีวิตองค์สุดท้ายและพระบรมวงศานุวงศ์ ภาพเจ้าสหายวัดทะนา เจ้ามหาชีวิตองค์สุดท้าย ผู้เขียนเคยเห็นภาพของพระองค์ในหนังสืออื่นมาบ้างแล้ว แต่เป็นครั้งแรกที่ได้เห็นภาพของพระชายา พระโอรส และพระธิดาทุกพระองค์ ไม่รู้คิดไปเองหรือเปล่าว่า ภาพถ่ายราชวงศ์นี้แววดาทุกคนดูเศร้าสร้อย ผู้ชมส่วนใหญ่คงจะทราบกันดีกว่าทุกพระองค์สวรรคตเมื่อครั้งถูกส่งตัวไป “สัมมนา” ณ แขวงทางเหนือ แน่แน่นอนว่าเรื่องราวแบบนี้ไม่ได้ถูกบอกเล่า

ในพิพิธภัณฑ์ ข้อเสนอแนะประการหนึ่งคือ ห้องบรรทมไม่มีห้องน้ำในตัว(น่าสนใจที่จะศึกษาต่อไปถึงเรื่องความเป็นส่วนตัวและส่วนรวมเรื่องห้องน้ำในสังคมคนเอเชีย)

ว่าไปแล้วเมื่อพระราชวังเก่าถูกแปรเป็นพิพิธภัณฑ์ พฤติกรรมของคนดูค่อนข้างแตกต่างกับเมื่อเข้าชมพิพิธภัณฑ์ปกติธรรมดาทั่วไป คือวังเก่าเป็นส่วนผสมของความเป็นสถานที่จัดแสดงเรื่องราวและข้าวของในฐานะพิพิธภัณฑ์กับความเป็นพื้นที่ที่ไม่ปกติธรรมดา นำไปสู่การกำหนดพฤติกรรมการเข้าชมบางอย่างแก่ผู้ชมหรือไม่ผู้ชมก็กำหนดพฤติกรรมการเข้าชมด้วยตัวเอง จะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม เช่น การเดินชมด้วยความสำรวมเป็นพิเศษ

เอาเข้าจริงการชมพิพิธภัณฑ์ไม่ว่าที่ไหน นอกเหนือจากสิ่งที่เขาตั้งใจจัดแสดงที่เราชมแล้ว เรายังใช้เรื่องราวหรือประสบการณ์ที่เรารับรู้มาก่อนหน้า มาเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมการดูด้วย ยกตัวอย่างที่ผู้เขียนรู้ว่าที่นี่เป็นพระราชวังเก่าของเจ้ามหาชีวิต กอรกับเคยอ่านประวัติชีวิตและชะตากรรมของราชวงศ์ที่ประทับในวังแห่งนี้ จึงสนใจใคร่รู้เป็นพิเศษต่อภาพถ่ายเก่าของเจ้ามหาชีวิตและราชวงศ์ ขนาดคิดไปได้ว่าคนในภาพมีสายตาเศร้าสร้อย

นอกจากเครื่องเรือนและการประดับประดาหุรหาค่าปกติสามัญ ตามแบบฉบับวิถีของผู้ปกครอง สังเกตว่าพื้นที่ของพระราชวังหรือพิพิธภัณฑ์ สะท้อนการผสมผสานระหว่างศิลปวัฒนธรรมเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสกับความเป็นลาว เช่น สถาปัตยกรรมและภาพวาดบนผนังที่วาดโดยศิลปินฝรั่งเศส อยู่ไม่ไกลจากภาพประดับกระจก(แบบเดียวกับที่วัดเชียงทอง)ที่ห้องท้องพระโรง รวมถึงโบราณวัตถุที่ล้ำค่า ที่เป็นวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

วัตถุที่จัดแสดง อาทิ พระพุทธรูปที่ส่วนใหญ่ได้มาจากวัดวิชุน กลองมโหระทึก ฉลองพระองค์ เอกสาร หนังสือ ล้วนจัดแสดงตามวิธีการอนุรักษ์ เช่น จารึกวางอยู่ในกล่องพลาสติกใส เพื่อป้องกันการสัมผัส เครื่องแต่งกายแขวนไว้บนไม้ที่หุ้มนวมและผ้าดิบ เพื่อป้องกันการเป็นรอยพับ เอกสารที่เป็นกระดาษจัดแสดงบนชั้นไม้ที่วางรองด้วยกระดาษไร้กรด เป็นต้น ทราบภายหลังว่าทองคุณ ผู้อำนวยการศูนย์ศิลปะและชนเผ่าวิทยา เป็นภัณฑารักษ์ของที่นี่ด้วย เธอได้รับการอบรมเรื่องการอนุรักษ์วัตถุและการจัดแสดงจากหลายสถาบัน อาทิ สมิธโซเนียน และที่ญี่ปุ่น

ห้องสุดท้าย จัดแสดงของที่ระลึกที่ผู้นำประเทศต่างๆ มอบให้เจ้ามหาชีวิตของลาวและผู้นำประเทศลาว ผู้เขียนอยากดูของที่ระลึกที่สหรัฐมอบให้ลาว เพราะเคยอ่านหนังสือมาว่าสหรัฐมอบเศษหินบนดวงจันทร์ให้ลาว ใครๆ ก็รู้ว่าช่วงนั้นลาวเป็นประเทศหนึ่งที่ตกอยู่ในวงล้อมของคอมมิวนิสต์ คำหวานที่ประธานาธิบดีสหรัฐเขียนมาพร้อมๆ กับของที่ระลึกที่มอบให้ลาวน่าสนใจ ในตู้กระจกในส่วนจัดแสดงของที่ระลึกจากสหรัฐฯ จัดแสดงสะกดหินจากดวงจันทร์ ที่ยานอพอลโลไปเหยียบดวงจันทร์ครั้งแรกพร้อมกับธงชาติลาวอันจิว พร้อมจดหมายน้อยที่ผู้นำสหรัฐเขียนมาว่า ธงชาตินี้ถูกนำขึ้นไปพร้อมกับยานอพอลโล เมื่อยานจอดบนดวงจันทร์ นักบินก็ได้นำธงชาติผืนนี้ลงไปด้วย!

เมืองหลวง ชีวิต ผู้คน ในกระแสความเปลี่ยนแปลง

คนลาวมักเรียกเมืองหลวงพระบางสั้นๆ ว่า “เมืองหลวง” หลวงพระบางตั้งอยู่ทางตอนเหนือของประเทศ เป็นเมืองเก่าแก่วัฒนธรรมน้ำโขงสบน้ำคาน เคยเป็นที่ประทับของเจ้ามหาชีวิตของลาวมาหลายยุคสมัย เป็นเมืองแห่งประวัติศาสตร์ที่โดดเด่น ด้วยมรดกสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนยังคงพยายามรักษาและสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนยูเนสโกประกาศให้เป็นเมืองมรดกโลกเมื่อปี ค.ศ.1995

กาลเวลาผ่านไป กระแสการท่องเที่ยวที่ถาโถม เป็นธรรมดาที่บางอย่างต้องเปลี่ยนไป ร้านรวงเก่าๆ มีอยู่ทั่วไปทุกตรอกซอก ให้บรรยากาศคล้ายร้านที่เชียงใหม่ ตามฮอมน(ซอย) ที่เคยเป็นดินลูกรังถูกปูด้วยอิฐดินเผาสวยงาม เดินสบายไม่ต้องกลัวเปื้อนน้ำขี้เลนเหมือนแต่ก่อน เมืองดูสะอาดมากขึ้นโข ขณะเดียวกันก็มองเห็นและรู้สึกได้ถึงความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือพื้นที่ศูนย์กลางเมืองไม่ได้เป็นพื้นที่อยู่อาศัยของคนหลวงพระบางอีกต่อไป แต่เป็นเมืองแห่งเกสเฮ้าส์และร้านรวงที่ออกแบบชิคๆ คอนกรีต นั่งจิบกาแฟแคมทาง โดยเฉพาะถนนเส้นหลักที่ผ่ากลางเมือง เจ้าของเกสเฮ้าส์และร้านรวงส่วนใหญ่บนถนนเส้นนี้ล้วนเปลี่ยนมือไปเกือบหมดแล้ว เจ้าของธุรกิจส่วนใหญ่ไม่ใช่คนหลวงพระบาง ร้านขายผ้าพื้นเมืองบางร้านเป็นของฝรั่ง เกสเฮ้าส์ 2-3 แห่ง เจ้าของก็เป็นนักธุรกิจไทย

ตัวอย่างที่ใกล้ตัวคือบ้านของเพื่อนคนลาว บ้านหลังนี้เป็นตึกแถวไม้สองชั้น อยู่ในเขตบ้านวัดแสน ริมถนนสี่สะพานวง ถนนสายหลักของเมือง เรียกว่าเป็นท่าเลทอง บัดนี้เจ้าของให้บริษัททัวร์เช่าระยะยาวไปแล้ว ส่วนตัวเขาเองและครอบครัวเลือกที่จะย้ายไปลูกบ้านหลังใหม่นอกเมืองแทน

การที่คนดั้งเดิมย้ายออกจากเมือง มีผลกระทบต่อประเพณีทางศาสนาในวัดพื้นที่ชั้นในของเมือง ผู้คนที่เข้ามาทำกิจกรรมทางศาสนาในช่วงเทศกาลสำคัญๆ บางตาลงมาก เพราะศรัทธาวัดเดิมต่างย้ายถิ่นอาศัยไปนอกเมืองเกือบหมด

การซ่อมแซมและสร้างสิ่งปลูกสร้างในเขตพื้นที่ชั้นในของเมืองหลวงพระบาง แพลนก่อสร้างและวัสดุที่ใช้จะต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่ทางยูเนสโกวางไว้ เราจึงเห็นเกสเฮ้าส์ที่สร้างใหม่หลายแห่งหน้าตาและแบบแปลนดูคล้ายๆ กันไปหมดคือ แบบที่เรียกว่าเรือนพื้นถิ่นหลวงพระบาง

การเติบโตอย่างรวดเร็วในฐานะเมืองท่องเที่ยวพร้อมๆ กับการเป็นเมืองมรดกโลก ล้วนเป็นเงื่อนไขสำคัญ ที่ทำให้ชาวเมืองต้องปรับตัวขนานใหญ่ เพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คนนอกอย่างผู้เขียนตื่นเต้นมากที่พบว่าตลาดตลา ตลาดที่อยู่กลางเมืองหลวงพระบางได้รับการปรับโฉมใหม่ ออกแบบสวยงาม สะอาด มีที่จอดรถ แต่สิ่งที่ไม่เหมือนเดิมคือ ตลาดไม่คึกคักเหมือนเก่า ตลาดใหม่นี้เปิดมาได้ปีนึงแล้ว ร้านค้ายังเปิดไม่เต็ม บางล็อกจิงดูหงอยเหงา แม้อาคารขายผ้าบอกว่าค่าเช่าแพงขึ้น ผู้เขียนไม่ค่อยเห็นนักท่องเที่ยวหรือคนลาวไปเดินเหมือนกับแต่ก่อน ร้านขายผ้าทอพื้นเมืองร้านหนึ่งอ้างว่าของที่เขายขายไม่เหมือนของในตลาดมืด แสดงว่าคู่แข่งสำคัญของตลาดตลา คือตลาดมืด หรือตลาดกลางคืน นอกจากนี้ยังมีร้านขายเสื้อผ้ายี่ห้อแบรนด์เนม ร้านขายเสื้อผ้า

พื้นเมือง ร้านขายเครื่องเงิน ร้านขายทอง ร้านขายแบบเรียนและเครื่องเขียน ผู้เขียนจำร้านนี้ได้ เพราะเคยอุดหนุนหลายครั้งเมื่อหลายปีก่อน ร้านขายมือถือ MP3 ร้านกาแฟ

เดินไปตามถนนเห็นชื่อร้านหรือเกสเฮ้าส์ เป็นชื่อกลุ่มชาติพันธุ์อยู่หลายร้าน เช่น บ้านพักชื่อ บ้านไทลื้อ ร้านอาหารขมุ สປາขมุ ทราบมาว่าพนักงานนวดตัวนวดเท้าส่วนใหญ่เป็นขมุ บางร้านเขียนป้ายไว้ว่า “นวดแผนลาว” ทำให้อดไม่ได้ที่จะนึกเปรียบเทียบคำคล้ายๆ กันที่เรียกว่า “นวดแผนไทย” ซึ่งคำว่านวดแผนลาวก็ไม่น่าจะใช่ศัพท์ภาษาลาว ปัจจุบันศัพท์ในภาษาลาวได้รับอิทธิพลทางภาษาไทยจากสื่อไทย โดยปัจจุบันลาวนิยมใช้ทับศัพท์ภาษาไทยและแปลงเสียงให้เป็นลาวอยู่หลายคำ ถ้าฟังเพลงสมัยใหม่ของลาวจะเห็นได้ชัด

กิจกรรมความบันเทิงในเมืองหลวงพระบางสำหรับการท่องเที่ยวดูจะมีมากขึ้น เมื่อสิบกว่าปีที่แล้วอาจจะมีเพียงการแสดงโขนพระลักษมณ์ พระราม ขับท่อมหลวงพระบาง แสดงรอบค้ำที่หอประชุมด้านหน้าวังเจ้ามหาชีวิต ปัจจุบันมีกิจกรรมน่าสนใจหลากหลาย อาทิ ทุกเย็นวันเสาร์และวันพฤหัสบดี หน้าศูนย์วัฒนธรรมเด็ก ใกล้ตลาดดาลา จะมีเด็กนักเรียนมายืนแจกแผ่นโฆษณาการแสดงหุ่นฮูปอ๊ก(หุ่นกระบอก) ที่แสดงโดยนักแสดงเด็กที่ได้รับการฝึกสอนจากคณะหุ่นฮูปอ๊กขนาดใหญ่ การขับร้องดนตรีพื้นเมือง และการเต้นรำของชนเผ่าต่างๆ การบายศรีสู่ขวัญ และเสริฟของว่างและน้ำชาระหว่างชมการแสดง เริ่มแสดงตั้งแต่ 18.00 – 19.30 น. ราคาบัตรเข้าชมคนละ 50,000 กีบ เย็นวันแรกที่เราไปถึง เราก็ได้ไปลิ้มชิมชมนามา แต่ไม่ได้เข้าไปชม

กิจกรรมบันเทิงยามค่ำคืนที่ขาดไม่ได้ในหลวงพระบางยามนี้คือ การช้อปปิ้งในตลาดมืด ราว 4 โมงเย็น พ่อค้าแม่ขายจะเริ่มกางเต็นท์และนำข้าวของมาจัดเรียงในล๊อคของตบถนนศรีสะหว่างวง ตั้งแต่หน้าน้ำพุข้างหน้าการท่องเที่ยวลาว ไปจนถึงสุดกำแพงด้านตะวันออกของวังเจ้ามหาชีวิต ระยะทางราว 500 เมตร และซอยด้านข้างวังอีกราว 100 เมตร

ข้าวของที่ขายจะจัดเป็นโซน อย่างน้อย 2 โซนคือ อาหารอยู่บริเวณต้นถนนติดกับน้ำพุ หลังจากนั้นจะเป็นของที่ระลึก ร้านส่วนใหญ่จะขายเหมือนๆ กัน อาทิ ผ้าทอพื้นเมือง ผ้าเย็บมือของม้ง(ผ้าห่ม ผ้าคลุมเตียง ย่อม ผ้ากันเปื้อน รองเท้าแตะ กระเป๋าใส่สตางค์) ลวดลายผ้าม้งหลากหลายมากขึ้น ลายที่เห็นบ่อยที่สุดคือ ช้าง นอกจากนี้ยังมี ผ้าจากจีน เครื่องเงิน โคมไฟ กระดาษสา ภาพวาด ภาพพิมพ์ลายพื้นเมือง หนังสือ

ผู้เขียนมีโอกาสพูดคุยกับแม่ค้าที่มาขาย 4-5 คน ทุกคนมาจากนอกเมืองทั้งหมด พอดกเย็นจึงจะเข้ามาตั้งร้านขายของ “นางวอน” เป็นคนไทลื้อ บ้านผานม กลางวันทอผ้า ตอนเย็นจึงเอาผ้าออกมาขาย บ้านผานมเป็นตลาดขายผ้าใหญ่และมีชื่อของเมืองหลวงพระบาง แต่นางวอนไม่มีแผงขายผ้าที่ผานม เธอบอกว่าตลาดขายผ้าที่นั่นค่าเช่าแผงแพงและตลาดก็เต็ม ส่วนที่นี้เก็บค่าเช่าเดือนละ 4,000 กีบ แบ่งเป็นค่าแผง 2,000 และค่าไฟ 2,000 กีบ แต่ต้องจ่ายล่วงหน้าเป็นรายปี ที่น่าสนใจคือ แผงของเธอมีผ้าเปียวไทดำขายด้วย ซึ่งเธอบอกว่าทอเองและเย็บเองโดยจำและ

ประยุกต์ลวดลายเอาเอง ในที่สุดผ้าเปียวผืนงามนี้ก็ถูกจับจองโดยผู้ร่วมทริปของผู้เขียน ซึ่งได้สำหรับว่าเป็น “ผ้าไทดำ ดำ(ทอ)โดยไทลื้อ”

“นางใจ” เป็นไทลื้อบ้านผานม ตอนกลางวันเธอเป็นพนักงานร้านอาหาร ตอนเย็นนำผ้าจากบ้านตัวเองและรับมาจากที่อื่นเพื่อมาขายที่ตลาด นางใจเล่าว่า บ้านเธอมีแม่เผ่าที่ยังทอผ้าอยู่ในอนาคตเธอวางแผนว่าจะเปิดร้านขายผ้า และโรงเรียนสอนดำแผ่น(ทอผ้า) ริมน้ำคาน ที่บ้านของเธอเอง

ผู้หญิงไทดำอีกคนหนึ่งที่มีแผงขายกางเกงผ้าฝ้าย เธอเล่าว่าอพยพทั้งครอบครัวมาจากแขวงพงสาลี เพื่อมาค้าขายอยู่ที่เมืองหลวงพระบาง รวมถึงเด็ก ๆ ชาวเมืองอีก 2-3 ที่คุยด้วย พวกเขาเล่าให้ฟังว่า อาศัยอยู่นอกเมืองไม่ไกลจากสนามบิน ผ้าที่มาขายเป็นฝีมือการเย็บของพวกเธอเอง พอเราซื้อคนหนึ่ง อีกคนหนึ่งที่นั่งขายอยู่ติดกันก็มักจะบอกให้ช่วยซื้อผ้าของเธอบ้าง เมื่อวิญญาณนักช้อปเข้าสิง จึงอดไม่ได้ที่ต้องอุดหนุนทั้งสองร้าน

ศูนย์ศิลปะและชนเผ่าวิทยา

ผู้เขียนไปเยี่ยมชมศูนย์ศิลปะและชนเผ่าวิทยา 2 ครั้ง ครั้งแรกอยากจะไปเดินชมนิทรรศการเสียก่อน เพื่อเวลาไปสัมภาษณ์จะได้มีประเด็นซักถาม ที่นี่เปิดตั้งแต่ 9.00 – 18.00 น. เสียค่าเข้าคนละ 40,000 กีบ การจัดแสดงเริ่มด้วยนิทรรศการที่อธิบายข้อมูลทั่วไปของประเทศลาว ข้อมูลชนเผ่า เช่น ตระกูลภาษา ข้อความที่อธิบายมี 2 ภาษา คือ ลาวและอังกฤษ หลังจากนั้นการจัดแสดงจะแบ่งมุมต่างๆ รวมทั้งหมด 7 ชนเผ่า คือ อาข่า ม้ง ไทลื้อ เมียนเย้า มุนเย้า(แลนแตน) ไทดำ และขมุ ซึ่งชนเผ่าที่จัดแสดงในชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในแขวงหลวงพระบางและแขวงทางเหนือของประเทศ โดยแต่ละเผ่าจะมีธีม(theme) หลักของตัวเอง

อาข่า	ความหลากหลายของชาติพันธุ์
ม้ง	ปีใหม่ม้ง
ไทลื้อ	จากฝ้ายกลายเป็นเสื้อผ้า
เมียนเย้า	ศิลปะการปักผ้าและลวดลาย
มุนเย้า	พิธีกรรมความเชื่อลัทธิเต๋า
ไทดำ	การทำเตียงนอน
ขมุ	การจักสานและทอผ้าก็เอว

การจัดแสดงแต่ละเผ่า ประกอบด้วยวัตถุ ภาพถ่าย ป้ายคำอธิบายธีม ป้ายคำอธิบายวัตถุ สิ่งที่น่าสนใจคือ ป้ายคำอธิบายธีมของทุกเผ่าล้วนขึ้นต้นด้วยการ ยกคำพูดของสมาชิกชนเผ่าที่นั่นขึ้นมา (quotation) เป็นคำพูดที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของตนเองหรือของสังคมในกลุ่มชาติพันธุ์ของตน

เช่น มุมจัดแสดงของเผ่ามุนเย่า มีคำพูดหอมผิประจำเผ่าคนหนึ่งบอกว่า “...ตัวเขาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหอมผิตั้งแต่ปี 1961 แต่มีโอกาสจัดพิธีกรรมเพียง 2 ครั้งเท่านั้น คนสมัยนี้ไม่ได้สนใจการใช้หอมผิรักษา ส่วนใหญ่ไปโรงหมอกันหมด...” ป้ายคำบรรยายวัตถุบางชิ้นค่อนข้างอ่านยาก เพราะติดอยู่ในระดับต่ำกว่าสายตาเกินไป บางชิ้นต้องนั่งยองๆ อ่าน

การจัดแสดงมีพื้นฐานมาจากการวิจัยและเก็บข้อมูลภาคสนามของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เทคนิคการจัดแสดงไม่ได้ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงเข้าไปมาใช้ ส่วนใหญ่ยังเป็นการอธิบายผ่านตัวอักษรและภาพประกอบกับคอลเล็กชั่น มีป้ายห้ามจับสิ่งของที่จัดแสดง ของส่วนใหญ่เป็นการทำเลียนแบบขึ้นมาใหม่ซึ่งเป็นนโยบายของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ที่จะไม่ซื้อของจากชาวบ้าน ของบางชิ้นเช่น คอลเล็กชั่นเกี่ยวกับพิธีกรรมเต่าที่เป็นเสื้อผ้าและภาพวาด หยิบยืมมาจากนักสะสมต่างชาติ ซึ่งเขียนระบุไว้ในป้ายคำอธิบาย

หลังจากที่ได้สัมภาษณ์ผู้อำนวยการทั้งสองคน ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ทั้งคู่ ที่อายุเพียง 30 ปีเศษ Tara เป็นคนสัญชาติอเมริกัน จบการศึกษาจากสหรัฐอเมริกา ด้านมานุษยวิทยาและการท่องเที่ยว เข้ามาทำงานเป็นเอ็นจีโอในลาวด้านการท่องเที่ยว สามารถพูดภาษาลาวได้ และสนใจเรื่องวัฒนธรรมชนเผ่าของลาวมาก จากนั้นจึงคิดก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรม/พิพิธภัณฑสถาน ที่ให้ความรู้ด้านกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเธอเห็นว่ายังไม่มีในเมืองหลวงพระบาง โดยควักทุนส่วนตัวร่วมกับเพื่อนคนลาว คือ ทองคุณ ภัณฑารักษ์ประจำหอพิพิธภัณฑสถานเมืองหลวงพระบาง เธอจะเข้ามาดูแลที่นี่เฉพาะตอนพักกลางวันและหลังเลิกงานประจำเท่านั้น

ที่นี่จดทะเบียนก่อตั้งเป็นองค์กรธุรกิจ ซึ่ง TARA บอกว่าง่ายกว่าการจัดตั้งเป็นองค์กรทางวัฒนธรรมหรือองค์กรพัฒนาเอกชน เพราะทางการลาวค่อนข้างเข้มงวดและใช้เอกสารรับรองเยอะ ทุนประเดิมคือเงินส่วนตัว ต่อมาขอทุนสนับสนุนจากองค์กรอื่นๆ ขณะที่คุยกันเธอเล่าว่าเพิ่งได้รับทุนจากสถานทูตสหรัฐอเมริกาในการทำนันทนาการชั่วคราวตัวใหม่ นอกจากนี้พิพิธภัณฑสถานยังหารายได้จากการทำร้านขายของที่ระลึก และร้านกาแฟ ที่อยู่บริเวณด้านหลังพิพิธภัณฑสถาน

ของที่ระลึกในพิพิธภัณฑสถาน ค่อนข้างแตกต่างจากของที่วางขายทั่วไปในเมือง เพราะที่นี่จะออกแบบแล้วสั่งให้ชาวบ้านทำโดยเฉพาะ ของส่วนใหญ่มีดีไซน์ที่ทันสมัย สีสดใส เช่น กระเป๋าสะพาย ตุ๊กตา พวงกุญแจ เครื่องจักสาน ผ้าพันคอ ผ้าทอพื้นเมืองของชนเผ่าต่างๆ หมวก เสื้อผ้าชาติพันธุ์ หนังสือ ซีดี ทุกชิ้นติดป้ายราคาของเป็นยูเอสดอลลาร์

ในขณะที่เราสัมภาษณ์สลับไปมาระหว่างภาษาอังกฤษ ภาษาไทย และภาษาลาว สังเกตว่าทั้งคู่ดูอยู่บ่อยๆ มีเจ้าหน้าที่เข้ามาถามอยู่ไม่ได้ขาด ในห้องทำงานที่เราสัมภาษณ์มีอาสาสมัครช่วยงานเป็นชาวต่างชาตินั่งทำงานอยู่ด้วย ทั้งสองบอกว่ายังขาดผู้ช่วยทำวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ อาสาสมัครหาไม่ยากแต่สิ่งที่ยากคือ รัฐบาลลาวค่อนข้างเข้มงวดเรื่องนักวิจัยต่างชาติที่จะทำวิจัยเรื่องชาติพันธุ์ในลาว รวมถึงเรื่องการจัดแสดง พิพิธภัณฑสถานต้องส่งเนื้อหาไปให้ทางการอนุมัติก่อน จึงจะจัดแสดงได้ การจัดทำนันทนาการในช่วงการก่อตั้งไม่เป็นปัญหา เพียงแต่ว่าต้องไม่จัดแสดงในประเด็นที่อ่อนไหว

ผู้ชมส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวต่างประเทศ ในวันที่เราไปชมมีนักท่องเที่ยวเข้ามาชมไม่ขาดสาย ในสมุดเยี่ยมชม ข้อเขียนส่วนใหญ่เป็นชาวต่างประเทศ Tara บอกว่ามีคนลาวมาดูบ้าง แต่ไม่มาก

นิทรรศการช่างงามในร้านค้า

ยังมีนิทรรศการที่น่าสนใจอย่างน้อย 2 แห่งในหลวงพระบาง ที่ทำโดยองค์กรธุรกิจในเมืองหลวงพระบาง คือ ร้านออกพบตก และร้านกบน้อย ทั้งสองร้านมีเจ้าของเป็นชาวต่างชาติที่หลงใหลในวัฒนธรรมลาว

“ร้านออกพบตก” ร้านขายผ้าพื้นเมือง ทั้งผ้าเก่า ผ้าใหม่ ผ้าดีไซน์ร่วมสมัย นอกจากขายผ้าแล้ว ยังจัดสัมมนาและทำเวิร์คช็อปเกี่ยวกับการทอผ้า เจ้าของเป็นผู้หญิงชาวอังกฤษร่วมทุนกับคนลาว นิทรรศการของร้านออกพบตกจัดแสดงอยู่ที่ “Fibre2Fabril Gallery” ซึ่งเป็นห้องแถว 1 ห้องติดกับร้านออกพบตก สาขาบ้านวัดหนอง (มีทั้งหมด 3 ร้าน) ช่วงที่เราไปเป็นนิทรรศการชื่อว่า Same Same But Different เป็นการนำเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายของชนเผ่ามานำเสนอ ได้แก่ ไทลื้อ ไทแดง ไทเหมย ม้ง ขมุ การจัดแสดงมีป้ายคำอธิบายหลัก บอกถึงความหลากหลายของผ้าทอในลาว การจัดแสดงพยายามนำตัวอย่างเครื่องแต่งกายจากเผ่าต่างๆ มาแบ่งประเภทให้เห็นวัฒนธรรมชาติที่ถักทอที่หลากหลาย เช่น ผ้าฝ้าย ไหม ไยกัญชง

พนักงานของร้านออกพบตกเป็นชายชาวขมุ ชื่อคุณ อายุ 24 ปี บ้านเกิดอยู่ในพงสาลี เข้ามาบวชเณรเพื่อเรียนหนังสือในวัดที่หลวงพระบาง นานๆ ครั้งจึงจะมีโอกาสกลับบ้านเกิด ชีวิตส่วนใหญ่คือตั้งใจเรียนและทำงานหาเงินที่เมืองหลวง เมื่อเราถามถึงยามที่ทอจากใยพืชชนิดหนึ่งของขมุที่จัดแสดงอยู่ เขาเล่าว่าแม่เขายังทำอยู่และเคยทำให้เขาด้วย สีหน้าดูเข้มแข็งเมื่อพูดถึงครอบครัวและบ้านเกิด และยังเชิญชวนให้ไปเที่ยวบ้านเขาที่พงสาลี

“ร้านกบน้อย” ร้านขายเครื่องแต่งกายและผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ เจ้าของเป็นชาวแคนาดาเชื้อสายฝรั่งเศส ชั้นล่างเป็นร้านขายของ ส่วนชั้นบนเป็นนิทรรศการที่ชื่อว่า “Stay Another Day” นิทรรศการนี้ทำโดยลูกสาวเจ้าของร้านร่วมกับเพื่อน โดยได้ทุนสนับสนุนจาก IFC (International Finance Corporation: World Bank Group) และการท่องเที่ยวประเทศลาว เป็นความพยายามสนับสนุนข้อมูลการท่องเที่ยวในอีกมุมมอง ที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวมีประสบการณ์และสัมผัสกับวิถีชีวิตชาวบ้านและชุมชนก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว โดยให้ช่วยกันเที่ยวในลาวยาวนานอีกนิด อดทนสินค้าของคนพื้นเมือง แล้วจะภาคภูมิใจว่าตนเป็นส่วนหนึ่งที่สนับสนุนและประโยชน์แก่ท้องถิ่นในวงกว้าง

นิทรรศการผสมผสานระหว่างวัตถุ ป้ายคำอธิบาย วิดีโอ Hand-on และเกมส์ต่างๆ เช่น เกมส์ tic tac toe ที่ให้ผู้ชมลองใช้ความคิด เลือกเปิดแผ่นกระดานว่า 3 ใน 9 ภาพของที่ระลึกบนแผ่นกระดานอันไหน ที่เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำจากประเทศลาว

มีนิทรรศการหนึ่งที่พูดถึงหมู่บ้านหัตถกรรม ตั้งชื่อบนป้ายนิทรรศการว่า “กรรไกรเล่มสุดท้ายในหลวงพระบาง” โดยนำกรรไกรเหล็กเพียงอันเดียวมาติดบนแผ่นอิงค์เจ็ท มีคำอธิบายที่น่าสนใจว่ากรรไกรเล่มนี้ทำโดยลุงคนหนึ่ง ที่เป็นช่างคนสุดท้ายที่เหลืออยู่ในบ้านหาดเหี่ยน เนื่องจากลูกหลานไม่สนใจสืบทอดภูมิปัญญาด้านนี้ต่อ ลุงคนนี้อาจจะหยุดตีกรรไกรในที่สุด แต่ถ้านักท่องเที่ยวช่วยกันถามหาหรือให้ความสนใจกับการทำกรรไกร อาจจะช่วยให้ภูมิปัญญาแขนงนี้ยังคงอยู่เมืองหลวงพระบางต่อไป

ที่สุดแล้วระหว่างการพัฒนาและการปกป้องรักษามรดกวัฒนธรรม ยังคงปะทะ ต่อรอง และดำเนินไปโดยไม่มีวันจบสิ้น ณ พื้นที่แห่งชีวิตวัฒนธรรม “เมืองหลวงพระบาง”.